

TƯƠNG ĐƯƠNG ĐỘNG GIỮA TÁC PHẨM "WUTHERING HEIGHTS" VÀ BẢN DỊCH TIẾNG VIỆT “ĐỒI GIÓ HÚ” CỦA DƯƠNG TUỒNG

DYNAMIC EQUIVALENCE BETWEEN "WUTHERING HEIGHTS" AND ITS
TRANSLATION IN VIETNAMESE BY DUONG TUONG

TRIỆU THU HẰNG

(ThS; Đại học Ngoại ngữ, ĐHQG Hà Nội)

Abstract: The study was conducted to investigate translation methods adopted by Duong Tuong to achieve dynamic equivalence in the first ten chapters of “Wuthering Heights” and its translation “Đồi gió hú” in Vietnamese. Based on theories proposed by Nida (1964) and Newmark (1988), the research identified four main translation methods to gain dynamic equivalence including communicative translation, idiomatic translation, free translation and adaptation. Together with the significance of dynamic equivalence, studying translation methods to obtain dynamic equivalence could yield meaningful references for translators to deal with literary translation.

Key words: dynamic equityvalence; translation methods; literary translation.

1. Dẫn nhập

1.1. Xuất phát từ nhu cầu đời sống tinh thần của xã hội với một số lượng lớn các tác phẩm văn học tiếng Anh cần dịch sang tiếng Việt, dịch giả luôn phải cân nhắc tìm cho mình một hướng đi đúng đắn để giải quyết vấn đề về tính tương đương. Có rất nhiều lí luận quốc tế về tương đương như thuyết về tương đương của Jakobson [1], Catford [2], Kade [3], Koller [4], Baker [5], trong đó không thể không kể đến Nida [6] - cha đẻ của thuyết tương đương động. Thuyết tương đương động của Nida nhằm đề cao tính tự nhiên, thuần ngôn ngữ đích của bản dịch và hướng đến đối tượng độc giả.

Lí thuyết về tương đương động có lẽ đã không ít nghiên cứu bàn đến, tuy nhiên hầu như chưa có một nghiên cứu chính thức nào về những phương pháp cụ thể để có thể đạt được tính tương đương đó. Do vậy, bài viết này là một nỗ lực hệ thống hoá lí luận về tương đương động cũng như những phương pháp dịch để đạt được tương đương động và củng cố hệ thống lí luận đó bằng việc nghiên cứu thực tiễn nguyên bản tiểu thuyết “Wuthering Heights” [7] và bản dịch tiếng Việt “Đồi gió hú” [8] của Dương Tường.

1.2. Tương đương là một khái niệm trung tâm trong lí thuyết biên dịch. Catford [2] đưa ra tương đương chất liệu văn bản khi ông quan niệm rằng dịch là sự thay thế chất liệu văn bản ngôn ngữ gốc bằng

chất liệu văn bản tương đương ở ngôn ngữ nhận. Còn Nida và Taber [9] lại cho rằng tương đương gắn với tính tự nhiên trong ngôn ngữ đích và bám sát với ngôn ngữ nguồn nhất có thể. Có rất nhiều khái niệm khác về tương đương như tương đương gần với ngôn ngữ đích một cách tối đa của Wilss [10] hay tương đương về mặt thông báo của Jager [11]. Theo Lê Hùng Tiến, [12] có ba quan điểm khác nhau về tương đương dịch thuật, đó là: (i) Tương đương là điều kiện cần thiết để dịch thuật thực hiện được. Tương đương còn là đích của dịch thuật và có thể đạt được theo quan điểm của Nida [6], Catford [2], Koller [4] và Toury [13]; (2) Tương đương dịch thuật là không thể thực hiện được và là điều cản trở cho việc nghiên cứu dịch thuật theo quan điểm của Snell - Hornby [14], Gentzler [15]; (iii) Tương đương là cách phân loại hữu ích để mô tả và nghiên cứu dịch thuật theo Baker [5] là khái niệm tận dụng để nghiên cứu dịch thuật và thực hành dịch thuật chứ không hẳn là do đơn vị nào đó của khái niệm này trong lí thuyết dịch. Do đó, người dịch cần dựa vào những trường hợp cụ thể, bối cảnh cụ thể và loại văn bản cụ thể để chọn cho mình một cách giải quyết tương đương cho hợp lí.

1.3. Nida [6] cho rằng, tương đương động là tương đương tự nhiên với ngôn ngữ đích và gần nhất với ngôn ngữ nguồn. Tác giả đưa ra 3 khái niệm chính, đó là “tương đương” - “tự nhiên” - “gần nhất”.

Khái niệm “tương đương” hướng đến thông điệp cần truyền tải trong ngôn ngữ nguồn, khái niệm “tự nhiên” hướng đến ngôn ngữ đích và khái niệm “gần nhất” chỉ sự kết hợp giữa hai khái niệm trên. Chia sẻ quan niệm này, Shakernia [21] còn nhấn mạnh tầm quan trọng của tương đương động trong việc người dịch thậm chí có thể hy sinh cả sự trung thành đối với bản gốc để có thể đạt được tính tự nhiên trong bản dịch.

Dựa trên quan điểm tương đương động của Nida [6], Newmark [22] đã đưa ra 8 phương pháp dịch như sau: (1) *Phương pháp dịch từ đối từ* (word - for - word translation): Là cách dịch trực tiếp từ ngôn ngữ gốc sang ngôn ngữ đích ở đơn vị từ, trật tự từ của ngôn ngữ gốc được giữ nguyên, từ được dịch bằng nghĩa thông thường nhất của chúng trong từ điển, tách rời văn cảnh:

(2) *Dịch nguyên văn* (literal translation): Các cấu trúc ngữ pháp của ngôn ngữ gốc được chuyển dịch sang các cấu trúc gần nhất ở ngôn ngữ đích, từ vựng vẫn được dịch một cách đơn lẻ, tách rời khỏi văn cảnh;

(3) *Dịch trung thành* (faithful translation): Các từ vựng hoá được chuyển giao nguyên xi sang bản dịch, bản dịch vẫn được tái tạo chủ yếu bằng hình thức của văn bản gốc từ cấu trúc ngữ pháp tới cấu trúc văn bản;

(4) *Dịch ngữ nghĩa* (semantic translation): Bản dịch chứa đựng đầy đủ các ý nghĩa và nét nghĩa của bản gốc, kể cả nét nghĩa tạo giá trị thẩm mỹ (aesthetic value) của bản gốc.

(5) *Dịch giao tiếp* (communicative translation): Chuyển dịch chính xác ý nghĩa văn cảnh của bản gốc, tạo ra bản dịch với nội dung và hình thức dễ dàng chấp nhận và dễ hiểu cho người đọc.

(6) *Dịch đặc ngữ* (idiomatic translation): Là phương pháp dịch nhằm tái tạo thông điệp của bản gốc với nhiều sáng tạo ở ngôn ngữ đích, cách diễn đạt bình thường ở bản gốc được dịch bằng cách diễn đạt đặc ngữ ở bản dịch.

(7) *Dịch tự do* (free translation): Là cách dịch trong đó người dịch thoát ra khỏi các ràng buộc của hình thức bản gốc và ngôn ngữ gốc để diễn đạt lại thông điệp một cách thoải mái nhất ở ngôn ngữ đích.

(8) *Dịch phóng tác* (adaptation): Là cách dịch trong đó người dịch chỉ giữ lại chủ đề, kịch bản và nhân vật ở bản gốc khi tái tạo bản dịch, văn hoá của

ngôn ngữ gốc cũng được chuyển đổi hoàn toàn sang văn hoá của ngôn ngữ đích.

2. Những khảo sát cụ thể

2.1. Đối tượng nghiên cứu là 10 chương đầu tiểu thuyết “Wuthering Heights” [7] của Emily Bronte và bản dịch tiếng Việt “Đồi gió hú” [8] dịch giả Dương Tường. Hiện có tới bốn bản dịch của kiệt tác này gồm bản dịch của Nhất Linh (trước 1975), Hoàng Hải Thuý (trước 1975), Dương Tường (1985) và Mạnh Chương (2006). Chúng tôi chọn bản dịch của tác giả Dương Tường, vì đây là một bản dịch đã được độc giả đón nhận gần 30 năm qua.

2.2. Kết quả phân tích số liệu cho thấy, phương pháp dịch chính mà người dịch đã sử dụng để đạt được tương đương động trong 10 chương đầu bản dịch “Đồi gió hú” là phương pháp dịch giao tiếp (67%). Ngoài ra, để đạt được tương đương động, dịch giả còn sử dụng các phương pháp khác như dịch phóng tác (21%), dịch phóng khoáng (7%) và dịch đặc ngữ (5%). Các phương pháp dịch còn lại dịch đối từ, dịch nguyên văn, dịch trung thành và dịch ngữ nghĩa đã không được áp dụng để đạt được tương đương động. Dưới đây là khảo sát cụ thể

(i) Dịch giao tiếp:

- *Câu bị động trong bản gốc chuyển thành câu chủ động trong bản dịch*: Câu bị động trong bản gốc được chuyển thành câu chủ động trong bản dịch. Đây được xem như một cách dịch giao tiếp phù hợp với văn phong ngôn ngữ đích [Bùi Thị Diên, 23]. Lê Hùng Tiến [24] khi bàn về dịch giao tiếp cũng nhấn mạnh rằng dịch giao tiếp hướng trọng tâm vào đối tượng người đọc ở ngôn ngữ đích và mọi nỗ lực của người dịch nhằm tạo ra sự dễ hiểu cho người đọc bản dịch, tức là đảm bảo “giao tiếp” của quá trình dịch thuật thành công, đây chính là yếu tố quan trọng làm nên tương đương động trong dịch thuật. Ví dụ:

Nguyên bản	Bản dịch
While enjoying a month of fine weather at the seacoast, I was thrown into a company of a most fascinating creature.	Trong khi hưởng một tháng đẹp trời ở biển, tôi ngẫu nhiên làm quen với một con người cực kỳ quyến rũ.
Her position before was sheltered from the light; now, I had a distinct view of her whole figure and countenance.	Lúc này vị trí của nàng khuất khỏi ánh sáng; bây giờ tôi nhìn rõ toàn thể vóc dáng và vẻ mặt của nàng.
I have just returned from	Tôi vừa đi thăm vị chủ nhà về -

a visit to my landlord - the solitary neighbor that I shall be troubled with.	người láng giềng duy nhất rồi đây sẽ gây vướng quăn hệ với tôi.
---	---

Bảng 1: Câu bị động trong bản gốc chuyển thành câu chủ động trong bản dịch

Qua việc phân tích đối chiếu giữa bản gốc và bản dịch, ở ví dụ đầu tiên có thể thấy rõ trọng tâm của bản gốc được đặt ở thể bị động. Tuy nhiên khi dịch sang tiếng Việt, Dương Tường đã chuyển “*I was thrown into*” thành thể chủ động “*Tôi ngẫu nhiên làm quen*”. Tương tự đối với ví dụ 2 và 3, và rõ ràng tương đương động đã giúp cho bản dịch tự nhiên thuận Việt, người đọc dễ nghe và cũng dễ hiểu hơn.

-*Cụm danh từ trong bản gốc chuyển thành một mệnh đề trong bản dịch*: Với phương pháp dịch giao tiếp, Dương Tường còn tạo ra những thay đổi từ danh từ sang động từ hoặc từ danh từ sang mệnh đề để tạo ra sự trôi chảy trong bản dịch. Một số ví dụ như sau:

Nguyên bản	Bản dịch
I do myself the honor of calling as soon as possible after my arrival.	Tôi cho mình cái vinh hạnh lại thăm ông sớm nhất ngay sau khi tôi tới nơi.
No wonder the grass grows up between flags, and cattle are the only hedge-cutter ...	Hèn nào mà cỏ mọc đầy giữa những phiến đá lát và chỉ có gia súc làm công việc tỉa xén hàng rào ...
I would have made a few comments, and requested a short history of the place from the surly owner ...	Tôi muốn bình luận đôi câu và đề nghị ông chủ cau có cho biết qua lai lịch của nơi này ...

Bảng 2: Cụm danh từ trong bản gốc chuyển thành một mệnh đề trong bản dịch

Ví dụ đầu cho thấy, nếu Dương Tường thuần túy dịch cụm danh từ “*my arrival*” là “...ngay sau sự tới nơi của tôi” thì bản dịch sẽ không tự nhiên trong tiếng Việt. Sự thay đổi từ danh từ sang mệnh đề ở đây là hoàn toàn hợp lý như Cao Xuân Hạo [25] đã từng nói “dịch sát từng chữ là cách tốt nhất để dịch sai hoàn toàn”. Tương tự, trong ví dụ tiếp theo cụm danh từ “*the only hedge-cutter*” đã được dịch giả chuyển thành một mệnh đề trong tiếng Việt là “*chỉ có gia súc làm công việc tỉa xén hàng rào*” giúp cho bản dịch tự nhiên hơn và phù hợp với đối tượng độc giả là người Việt Nam.

Ngoài việc chuyển câu bị động sang câu chủ động, diễn đạt cụm từ bằng một mệnh đề, dịch giả còn áp dụng dịch giao tiếp đối với những mệnh đề phức tạp nối với nhau bằng các liên từ “*for, and, nor,*

but, or, yet, so” hay các đại từ quan hệ “*who, which, that, whom*”. Nếu người dịch vẫn giữ nguyên cấu trúc phức tạp đó thì độc giả có thể sẽ cảm thấy mơ hồ và thậm chí hiểu sai ý đồ của tác giả. Do đó, khi áp dụng phương pháp dịch giao tiếp, người dịch chia tách thành các câu đơn giản hơn, nhờ đó câu văn sẽ trở nên trôi chảy và dễ hiểu hơn.

(ii) Dịch đặc ngữ (idiomatic translation):

Dịch đặc ngữ là một phương pháp hiệu quả để đạt được tính tương đương động vì theo Newmark [21] và Lê Hùng Tiên [24] “Sản phẩm của phương pháp này là bản dịch rất sinh động, tự nhiên và gần gũi với ngôn ngữ dịch và thân thiện với người đọc.” Phương pháp dịch này nhằm tái tạo thông điệp ở bản gốc với nhiều sáng tạo trong bản dịch, cho nên khi dịch “*Đồi gió hú*”, dịch giả cũng sử dụng phương pháp này. Ví dụ, trong bản gốc của “*Đồi gió hú*” có xuất hiện thành ngữ “*Go to the deuce*”. Từ “*deuce*” nghĩa gốc là “*địa ngục*”, song Dương Tường đã dịch là “*Quý tha ma bắt ông đi cho rồi*”. “*Quý tha ma bắt*” là một cách diễn đạt thông tục, đậm chất Việt để chỉ khi ta tức giận một ai đó, có hành động gây bực mình, khó chịu cho mình (“*đồ quý tha ma bắt*”). Ngoài ra, trong 10 chương đầu bản dịch còn những cách diễn đạt đặc ngữ như “*nỗi cơn tam bành*” hay “*ôi má ơi*”.

(iii) Dịch phóng tác (adaptation)

Theo Newmark [21] có thể nói dịch phóng tác là phương pháp dịch tự do nhất trong tám phương pháp dịch và được áp dụng để dịch thơ và dịch lời bài hát. Lối dịch phóng tác được thể hiện rõ ràng qua việc Dương Tường dịch hai câu thơ trong chương 9 như sau: “*It was far in the night, and the bairnies grat/ The mither beneath the mools heard that*”: “*Đêm khuya tiếng khóc trẻ than/ Dưới mồ thao thức mẹ nằm mẹ nghe*”.

Đáng chú ý là, trong 10 chương đầu của bản dịch, cách xưng hô giữa các nhân vật đều được dịch giả áp dụng dịch phóng tác. Một ví dụ về cách xưng hô thuần túy chỉ có trong ngôn ngữ Việt đó là “*mợ*”: “*Mrs. Heathcliff? She looked very well, and very handsome; yet, I think, not very happy*”: “*Mợ Heathcliff ấy à? Cô ta nom rất khỏe và rất đẹp; tuy nhiên, theo tôi, không được sung sướng gì lắm*”. Chỉ với một từ là “*she*” thôi mà có thể là “*mợ, thím, dì, cô, chị, bác*”. Cách xưng hô bằng “*mợ*” còn chỉ những người phụ nữ, tiểu thư sống gia đình thời xưa có quyền có thể, chính vì vậy Dương Tường đã sử dụng

để gọi “cậu mợ Earnshaw” hay cũng là một cách để gọi Catherine trong truyện “Catherine, hồi hận về hành vi của mình, sẽ tự tìm đến xin lỗi và làm lành, trong khi mợ một mực tuyệt thực, có lẽ nghĩ rằng bữa ăn nào, Edgar cũng ghen vì nỗi mợ và chỉ vì tự ái mà chưa chạy đến quỳ dưới chân mợ đấy thôi”.

Hay như cách xưng hô rất tình tứ và đậm chất quê mà Dương Tường dịch “Chà, nom *đằng ấy* mới đen và cau có làm sao! Và mới ... mới ngộ dữ dội làm sao chứ! Nhưng đó là tại vì *tớ* quen thấy Edgar và Isabella Linton đấy mà. Này, Heathcliff, *đằng ấy* quên *tớ* rồi sao?” - “Why, how very black and cross you look! And how - how funny and grim! But that’s because I’m used to Edgar and Isabella Linton. Well, Heathcliff, have you forgotten me?” Với cách dịch này, Dương Tường khiến người đọc cảm nhận được rõ hơn về nhân vật chính Catherine, một cô gái vùng miền quê đầy hoang dã và có phần nào ghê gớm.

3. Thay lời kết

Có thể nói, tương đương động là một loại hình tương đương đóng vai trò quan trọng trong dịch văn học. Nghiên cứu này góp phần làm dày và củng cố thêm những nghiên cứu đi trước về tương đương động qua khảo sát 10 chương đầu tác phẩm “Đồi gió hú”. Tuy nhiên, nói như Shapiro (trích trong Venuti, tr.1) [22]: “Bản dịch tốt giống như một ô cửa kính. Ta chỉ có thể nhận ra nó khi có đôi chút bất hoàn hảo, như vài vết xước, đôi ba bong bóng khí trong thủy tinh. Lí tưởng ra chẳng nên có những khiếm khuyết ấy. Nhưng nếu thế thì chẳng ai chú ý đến cả”. Do đó, tương đương cũng như dịch thuật vẫn còn là một vấn đề tương đối phức tạp và còn cần nhiều nghiên cứu hơn nữa. Hi vọng bài viết này góp một phần có ích vào quá trình dịch thuật của các dịch giả văn học và những nhà nghiên cứu có cùng mối quan tâm.

TÀI LIỆU THAM KHẢO CHÍNH

- Jakobson, R., (1959), *On linguistic aspects of translation*.
- Catford, J.C., (1965), *A linguistic theory of translation: an essay on applied linguistics*. London: Oxford University Press.
- Kade, O., (1968), *Chance and regularity in translation*. Leipzig: Enzyklopadie.
- Koller, W., (1979), *Equivalence in translation theory*. In Chesterman, A.(Ed), *Readings in Translation Theory*. Finland: Loimaan Kirjapaino Oy.
- Baker, M., (1992), *In other words, A coursebook on translation*. London: Routledge.
- Nida, E.A., (1964), *Towards a science of translating*. Leiden: E.J.Brill.
- Bronte, E., (1850), *Wuthering heights*. Thomas Cautley Newby.
- Dương Tường (1985), *Đồi gió hú*. Hà Nội: NXB Văn học.
- Nida, E.A & Taber, C.R., (1969), *The theory and practice of translation*. Leiden: E.J.Brill.
- Wilss, W., (1982), *The science of translation, problems and methods*. Tübingen, Narr.
- Jager, G., (1975), *Translation and translation linguistics*. Halle: Niemeyer.
- Tiến, H.T., (2010), *Tương đương dịch thuật và tương đương trong dịch Anh Việt*. Trường Đại học Ngoại ngữ. Đại học Quốc Gia Hà Nội.
- Toury, G., (1980), *Translation theory: a reader*. Tel Aviv University: Dyonun.
- Snell-Hornby, M., (2006), *The turns of translation studies: new paradigms or shifting viewpoints?* Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins.
- Gentzler, E., (2008), *Translation and identity in the Americans: New directions in translation theory*. London: Routledge.
- Venuti, L., (Ed.). (1995), *The translator’s invisibility: A history of translation*. London and New York: Routledge.
- Hồng, B.A., (2007), *Tương đương trong cách dịch các từ có yếu tố văn hoá trong cuốn sách “Wandering through Vietnamese Culture” của Hữu Ngọc*. Đại học Ngoại Ngữ, ĐHQGHN.
- Tien, L., & Bac, N., (2008), *Translation theory. University of languages and international studies: Ngoại ngữ - Đại học Huế*.
- Shakernia, Study of Nida’s (formal and dynamic equivalence) and Newmark’s (semantic and communicative translation) translating theories on two short stories. *Merit Research Journal of Education and Review*. 2(1), 2013.
- Newmark, P., (1988), *A textbook of translation*. New York: Prentice Hall.
- Diên, B.T., (2005), *Các phương thức chuyển dịch câu bị động tiếng Anh sang tiếng Việt*. Tạp chí khoa học ĐHQGHN, Ngoại ngữ, T.XXI, Số 3.
- Tiến, L.H., (2007), *Vấn đề phương pháp trong dịch thuật Anh Việt*. Tạp chí khoa học ĐHQGHN, Ngoại ngữ, T.XXIII, Số 1.
- Cao Xuân Hạo (2003), *Tiếng Việt văn Việt người Việt*. Nhà xuất bản Trẻ.

(Ban Biên tập nhận bài ngày 23-09-2014)